

ÖĞRETİMDE PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARIN YERİ VE ÖNEMİ

M. Hanifi ERCOŞKUN*

Ahmet NALÇACI**

Özet

İnsanın birtakım ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaçlar olmadan insanın varlığını gerçek anlamda sürdürmesi zordur. Fizyolojik ve psikolojik olan bu ihtiyaçlardan fizyolojik olanlar canlı bir varlık olan insanın canlılığının devamı için giderilmesi gereken ihtiyaçlardır. Psikolojik ihtiyaçların giderilmemesi ise insanın canlılığı için bir tehdit değildir. Ancak psikolojik ihtiyaçlar giderilmezse bireyde bir gerginlik durumu ortaya çıkar. Bu insanın psikolojik iyiliği için istenmeyen bir durumdur. O halde fizyolojik ihtiyaçlar gibi psikolojik ihtiyaçlar da uygun bir şekilde giderilmelidir ki, öğrenciler eğitim ortamlarından en iyi verimi alsınlar. Bunun için her öğrencide farklı olan psikolojik ihtiyaçların doğasının bilinmesi ve buna göre davranılması öğretmenlerce dikkate alınmalıdır.

Bu çalışma, psikolojik ihtiyaçların ne olduğunu anlamak için, kuramsal çerçevede bilinmesi gerekenleri ortaya koymayı amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda, öğretmenleri aydınlatabilecek bilgilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik İhtiyaçlar, Güdü, Dürtü

The Place and Importance of Psychological Needs in Teaching

Abstract

Man has a number of needs and without these needs, it is impossible for man to survive in real sense. Of physiological and psychological needs, physiological ones are those requiring for human to

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi KKEF İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı
ercoskun@atauni.edu.tr

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi KKEF İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı
nalcaci@atauni.edu.tr

survive his existence. Not removing of psychological needs isn't a threat for human survival. But, if the psychological needs aren't removed, a tense situation occurs in individual. This situation is undesirable situation for human's psychological well-being. Then, as well as physiologic needs, psychological needs is removed so suitably that the student can take the best efficiency from education medium. So, the nature of psychological needs which are different in each student should be known well and behaving according to this should be taken into consideration by the teachers.

This study is carried out with the aim of determining what psychological needs are, and what the things should be known in a theoretical frame. In this aim, the information which might be enlightened teachers had been given.

Key words: *Psychological Needs, Motive, Drive*

Giriş

İnsan, anlaşılması oldukça güç bir canlıdır. Bu yüzden insanın nasıl davranacağını önceden kestirmek zordur. İnsanın davranışlarının altında yatan ve her insanda farklı olan ihtiyaçlar bilinerek bu ihtiyaçlara uygun davranış örüntüleri geliştirilirse bireyin anlaşılması güç olan davranış yapısı daha iyi anlaşılır ve şekillendirilebilir. İhtiyaçların yeterince anlaşılıp karşılanması, bireyin kişiliği üzerinde olumlu bir etkinin oluşmasında katkı sağlayabilecektir.

İnsanların davranışları ile psikolojik ihtiyaçları arasında ilişki olduğu bütün psikologlarca kabul edilmektedir. İnsanların tutum ve davranışlarını daha iyi anlamak için onların psikolojik ihtiyaçlarının yeterince bilinmesi gerekmektedir. Öğretmenler, öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçlarını etkileyen değişkenlerin neler olduğunu bilmeleri sonucu, sınıf ortamında ve kişisel ilişkilerde öğrencilerine karşı daha geliştirici ve yapıcı olabilmelerine önemli katkılar sağlayabilecektir (Dilekmen, 2005, 16).

İhtiyaçların yeterince bilinmesi ve davranışların yeterince anlaşılması sonucunda öğretmene verimli bir eğitim ortamı oluşturma olanağı sağlar.

Temel Kavramlar

İnsan davranışlarını anlamak için davranışların gerisindeki nedenleri yeterince anlamak gerekir. Her davranışın gerisinde giderilmeye çalışılan bir yoksunluk ve bu yoksunluğun oluşturduğu bir gerilim vardır.

İnsan hem içten, hem de dıştan gelen uyarıcıların karmaşık etkisiyle faaliyete geçen karmaşık bir varlıktır (Kartal, 2003, 13). İnsanlar yalnız dıştan gelen uyaranlara tepki veren otomat olsaydı her uyarının insanda aynı tepkiyi oluşturması beklenirdi. Her insanın farklı yoğunlukta ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar zaman ve çevresel faktörlerle değişir. Bu nedenle, iki farklı insan aynı ortamda tamamıyla farklı davranabilir (Ülgen, 1997, 57)

İhtiyaç, insan doğasında var olan bir etmenin eksikliğinin hissedilmesi sonucu oluşan, kişiden kişiye değişiklik gösteren biyolojik, fiziksel ve psikolojik olabilen örüntülerdir. Bu ihtiyaçlar hava, su, yiyecek, uyku, cinsellik vb. ihtiyacı gibi fizyolojik ya da sevgi, şefkat, korunma, başarı, öğrenme, dostluk vb. ihtiyacı gibi psikolojik de olabilir (Budak, 2003, 381). Sevme, sevilme, toplumsal kabul, tanınma, bağlılık, güvenlik, başarılı olma, güç kazanma, kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçlar da psikolojik ihtiyaçları oluşturur (Oksal, 1986, 16). İnsan bu ihtiyaçlarını gidermek amacıyla harekete geçer. Yani ihtiyaçlar insanı hedefe doğru yönlendiren gücü oluşturur.

İhtiyaçların her insanda farklı olması, kişisel farklılıkların ve davranış farklılıklarının oluşmasına neden olmaktadır.

Psikolojide ihtiyaç kavramı, insanın gelişimi ve çevresiyle uyumsal ilişki kurabilmesi için gerekli önemli koşulların eksikliği anlamında kullanılmaktadır (Baymur, 1994, 71). İhtiyaç, olan ile olması gereken arasındaki farka işaret eder. Genel anlamda ihtiyaç organizmada gerginliğe neden olan, güdülenmeyi başlatan biyo-psikolojik bir kavramdır. Bireyin yaşamının devamlılığı ve yaşama optimal uyumu için bu gerginliği giderme

çabası vardır. İhtiyaç karşılandığında, organizmada döngüsel olarak tekrar eksiklik meydana gelinceye kadar gerginlik geçici olarak ortadan kalkar ve birey doyuma ulaşır ve rahatlar.

Geçtan, insan davranışlarının yaşamı sürdürme ve kendini gerçekleştirme eğilimlerinden kaynaklandığını, bireyin bozulmaya ve yok olmaya karşı direnerek bu amaçla tüm kalıtsal olanaklarını kullanabilme ve geliştirebilme yolunda hem bedensel hem de psikolojik düzeyde çaba harcadığını ileri sürmektedir. Bedenin, yaşamın sürekliliğini sağlamak için zorunlu olan durumları koruma niteliğine dengeleşim (homeostasis) denilmekte ve bireyin var oluşunu ve gelişimini sürdürebilmesi için bazı temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Akt. Kartal, 2003, 14-15).

Homeostatik denge durumunun bozulması, bir eksiklik, bir ihtiyaç olarak duyulur ve bu durum organizmada bir sıkıntı hali, bir iç gerginlik yaratır. İnsan kendisini rahatsız hisseder ve ihtiyacının özelliğine göre bedenin bazı kısımlarında aşırı bir etkinlik meydana gelir. Örneğin açlık halinde mide kaslarının kuvvetli bir şekilde gerilip büzülmesi, salya salgısının çoğalması buna örnektir. Yine birey yeteri kadar oksijen almadığı zaman, davranışları değişir: solunum sıklaşır, nefes almakta güçlük çeker, oksijen almak için temiz hava arar. Birey temiz havaya ulaştığı zaman gerekli oksijeni alır. Organizma yeniden düzene girer, bireyin davranışları düzelir. Başka bir örnek vermek gerekirse arkadaşları tarafından kabul edilme ihtiyacı olan öğrenci, arkadaşları tarafından reddedilirse, onun bu ihtiyacı uzun süre karşılanmazsa, uyumsuz davranışlar gösterebilir. Bu nedenle bireyin çevresine optimal uyumu için ihtiyaçları karşılanmalıdır.

Homeostatik dengenin yeniden kurulabilmesi için, ihtiyaçların giderilmesi gerekir ve birey bunu sağlayacak davranışlarda bulunma zorunluluğunu duyar. İşte eksikliğin duyulmasına ihtiyaç; bu eksikliği gidermek için organizmada beliren güce dürtü (drive), organizmanın ihtiyacı gidermek için belli bir yönde etkinlik göstermesi eğilimine de güdü (motif) denir. Güdüler de birtakım davranışlara yol açar. Bu süreç aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

İhtiyaç → Dürtü → GÜDÜ → Davranışlar (Baymur, 1994, 69).

Güdüler bir kez ortaya çıkıp doyuruldukları zaman tamamen ortadan kalkmazlar, bir süre sonra yeniden ortaya çıkarlar. Buna güdülerin döngüsel olma özelliği denir. Buna göre, güdü döngüsü şu şekilde meydana gelir:

A- İhtiyacın hissedilmesi

B- İhtiyacı gidermeye yönelik davranış

C- İhtiyacın giderilmesi (rahatlama)

Birinci aşamada organizma bir eksiklik hisseder ve bunu ihtiyaç halinde yaşar. Bu ihtiyaç onu harekete geçirir ve organizma ihtiyacı dolayısıyla eksikliği gidermek üzere bir davranışta bulunur. Bu davranış eksikliği ve ihtiyacı giderirse rahatlama evresine girilir. Ancak bu rahatlama evresi son evre değildir, ihtiyacın yeniden hissedilmesine kadar sürer (Bacanlı, 2000, 204).

Genellikle ihtiyaç; dürtü, içgüdü, güdü birbiri yerine kullanılarak karışıklığa neden olmaktadır. İçgüdü deneysel olarak kanıtlanamayan bir kavram olup, organizmanın doğuştan getirdiği biyolojik ön yatkınlıkları tanımlayan bir kavramdır (Aydın, 2000, 146). Organizmanın herhangi bir ihtiyacı karşılamaya yönelik davranışta bulunma eğilimi, içgüdüden farklı olarak somut bir şekilde gözlenebilir ve ölçülebilir. İhtiyaç giderildiğinde güdü azalır ya da ortadan kalkar. Charles Darwin'in hayvan davranışları için kullandığı içgüdü terimi daha sonraları Sigmund Freud'un Almanca "trieb" sözcüğünü diğer dillere çevirirken dürtü (drive) ve içgüdü (instinct) kavramlarıyla beraber kullanması bu kavram kargaşasını daha da artırmıştır (Erkuş, 1994, 124-125).

Bir davranışın hangi hedef ya da hedeflere yöneleceğini, bu davranışı başlatan güdünün türü belirler. Susuz insanın su araması buna örnektir. Davranışın süreklilik ve yoğunluğunu güdünün kuvvet derecesi belirler. Örneğin çok susamış birinin susuzluk güdüsü normal susamış birinin susuzluk güdüsünden daha kuvvetli ve yoğundur (Özkalp, 1998, 229).

Güdülerin her ne kadar organizmada içsel bir durum olarak görülme eğilimi varsa da genellikle dış uyarıcılar güdülerini uyandırır, onları tetiklerler (Erkuş, 1994, 124–125). Ancak birey, hızını çoğu zaman içinden alan dinamik bir varlıktır. O, sadece çevresinden gelen uyarılara tepkide bulunmakla kalmaz, yani uyarıldığı zaman harekete geçen bir otomat değildir. Davranışların belki daha önemli etkenleri, temel ihtiyaçların doğal içsel yaşantılarıdır.

Güdülenme, bir hedefe dönük olarak davranışı harekete geçiren, sürdüren ve yönlendiren bir güç olarak tanımlanır (Acat ve Yenilmez, 2004, 99). Güdülenme kişiyi davranışa iten enerji veya güç olarak ele alındığında, bu enerji veya güç doğrudan farklı düzeylerdeki ihtiyaçlardan ortaya çıkmaktadır (Özbay, 2004, 229).

Bu ifade edilenler ışığında ihtiyaç türleri alt başlıkları ile birlikte aşağıda ele alınmıştır.

İhtiyaç Türleri

En yalın organik güdülerden en karmaşık, toplumsal güdülere kadar, çok sayıda ihtiyaç ve güdü vardır. Çok kere, birbirleriyle yakından ilişkili olan bu güdülerin sınıflandırılması kolay olmaz. Birincil-ikincil, öğrenilmiş-öğrenilmemiş gibi ifadelerle ihtiyaçlar sınıflandırılabilir. Morgan güdülerini birincil ve sosyal güdüler olarak sınıflandırılmaktadır. Psikologlar arasında, bunları fizyolojik güdüler ve psikolojik (sosyal) güdüler olarak üzere sınıflama eğilimi yaygındır (Baymur, 1994, 70).

a) Fizyolojik İhtiyaçlar: Bu ihtiyaçlar bütün insanlar için ortaktır ve öğrenilmemiş oldukları ileri sürülmektedir. Ayrıca bunlar varlığın korunması ve yaşamın sürdürülmesi için zorunlu olan ihtiyaçlardır. İnsanın temel ihtiyaçları arasında beslenme, uyku, cinsellik, hava, dinlenme, sıcaklık, gereksiz maddelerin bedenden atılması, acıdan kaçınma, uyarılma ve etkinlikte bulunma ihtiyaçları başta gelir. Cinsellik, etkinlik ve uyarılma ihtiyaçları baştan geçen yaşantılar dolayısıyla, çeşitli sosyal güdülerin

gelişmesine yol açar. Ayrıca, bunların sonucu olan davranışlarda sosyal nitelik gösterir.

Fizyolojik ihtiyaçlardan doğan güdülere, evrensel ve birincil güdüler de denir. Bunlar, bütün canlılarda bulunduğu için evrenseldir. Birçok sosyal ve psikolojik güdünün ilk hızlarını bunlardan almaları bakımından bunlara birincil güdüler denilmiştir (Oksal, 1986, 18; Baymur, 1994, 70–71).

Fizyolojik ihtiyaçlar yaşamın ilk yıllarında davranışların temel belirleyicileridir. Bebeklikten çocukluğa, çocukluktan gençliğe, gençlikten olgunluğa geçince kısaca yaş ilerleyip insan geliştikçe psikolojik ihtiyaçlar gittikçe daha çok güçlenerek davranışların önemli belirleyicileri olurlar.

b) Psikolojik İhtiyaçlar: Fizyolojik ihtiyaçlar kadar açık ve seçik olmayan, fiziksel olmaktan çok zihin ve duygularla ilgili, bir insanda diğerine değişebilen ve öğrenme ürünü oldukları ileri sürülen ihtiyaçlardır. Bunlar bağlılık, güvenlik, saygınlık kazanma, özgürlük ve özerklik, kendini gerçekleştirme, ait olma, sevme, sevilme ve birlikte olma, saldırganlık, kendine güven, kabul edilme, onaylanma, hazza varma, elemenden kaçma gibi ihtiyaçlardır.

Psikolojik ihtiyaçlar yaşantılar sonunda meydana gelir ve ileriki yaşlarda davranışları daha çok etkiler. Bu yüzden psikolojik ihtiyaçlar, fizyolojik ihtiyaçlardan farklı olarak, toplumdaki topluma az çok değişir. İçinde yaşanılan toplumun ve çeşitli yaşantıların etkisiyle her kültürde biraz değişik olabilir (Baymur, 1994, 70–71). Bundan dolayı psikolojik ihtiyaçlar yerine sosyal ihtiyaçlar kavramı da kullanılmaktadır. Psikolojik ihtiyaçlar kişiliğin gelişmesine, kişinin toplum içinde varlığını sürdürmesine, korunmasına, düzenlenmesine, iyileşmesine ve pekişmesine yardım eder (Köknel, 1982, 61).

İnsan ihtiyaçlarının birçok türü olduğunu vurgulayan Cüceloğlu (2004) başarıma ihtiyacı gibi, hayvanlarda gözlenemeyen bazı ihtiyaç türlerinin olduğunu ve bunların insan davranışlarında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Bu ihtiyaçlar dolaylı olarak biyolojik ihtiyaçlarla ilişkilidirler; ancak bu ilişki insanın içinde yetiştiği toplumun yaşam biçimi ve değerler

sisteminden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu etkilenme toplum içindeki öğrenme yaşantılarından kaynaklanmaktadır. Öğrenilmiş (psikolojik) ihtiyaçların doyurulmaması ölüme yol açmaz, ancak bireyin yaşamını zorlaştırarak psikolojik sağlığını olumsuz etkiler. Cüceloğlu (2004, 250–251) öğrenilmiş insan ihtiyaçlarının bazılarını başarı, sosyal kabul, bağımsızlık, bağımlılık, açgözlülük, güçlü olma, uyma, belirginlik, yardım etme, düzenlilik, oyun ve saygı gösterme olarak ifade etmektedir.

İhtiyaç Kuramcıları

a) Murray'a göre ihtiyaçlar: İhtiyaçları şimdiye kadar Murray kadar etraflı, ayrıntılı ve sınıflamalı olarak belki de hiçbir uzman incelememiştir. İhtiyaç ona göre kendi başına güç oluşturan varsayımsal yapılardır. Bunların amaçları vardır ve organizmayı harekete geçirerek bu amaçlara yöneltirler. İhtiyaçların bir kısmı fizyolojik süreçlerden kaynaklanır, bir kısmı ise çevre uyaranları tarafından belirlenir. Bunlara duygular eşlik ederler.

Englar, Murray'ın psikolojik ihtiyaçları beyne baskı yapan uyarıcılar olarak ele aldığını belirtmektedir. Bu uyarıcının insanın algılayışını, kavrayışını örgütlediğini ve bu şekilde doyurucu olmayan bir durumu değiştirip, hoşnutluğunu arttırdığını ifade etmektedir. Bir ihtiyaç açlık gibi bir içsel durum yoluyla veya yiyecek gibi dışsal bir uyarıcı tarafından uyandırılabilir. Böyle bir durumda, insan bazı baskı çeşitlerini aramaya veya bazılarından kaçınmaya güdülenmektedir (Akt. Bilge, 1990, 25).

İhtiyaçları kültürel deneyimlerle ilişkilendiren Murray'a göre ihtiyaçlar, çevresel bir baskıyla birlikte bir uyum içinde, fonksiyonda bulunarak davranışı yönlendirir. Murray insanlarda görülen belli başlı bazı ihtiyaçları az sayıda fakat çok derinlemesine incelediği vakalardan topladığı bulgular ve araştırmalar sonucu sınıflamıştır. Bu ihtiyaçlar çeşitli davranış durumları içinde keşfedilmiştir. Otobiyografik yazılar, soru listeleri, çocukluk anıları, görüşmeler, tesadüfi sohbetler, ilgi ve yetenek testleri...

Ona göre 20 tane temel ihtiyaç vardır. Bunlar birbirinden daha güçlü olmayıp her bir kişiye ve ortamına göre başatlık kazanabilir ve davranışların belirleyicisi olabilirler (Akt. Yanbastı, 1990, 202). Murray bu düşüncesinin bir sonucu olarak insan ihtiyaçlarının bir listesini yapmıştır.

Murray'ın saptadığı ihtiyaçlar şunlardır:

1. Kabul etme	11. Zarardan Kaçınma
2. Başarı	12. Küçük Düşmeden Kaçınma
3. Dostluk	13. Vericilik
4. Saldırganlık	14. Düzen
5. Bağımsızlık	15. Oyun ve Eğlence
6. Karşıt Tepki Kurma	16. Reddetme
7. Savunma	17. Cinsellik
8. Yüceltme	18. Zevk
9. Hükmetme	19. Yardım Alma
10. Kendini Sergileme	20. Öğrenme

Murray'ın tanımladığı ihtiyaçlar herkeste değişik yoğunlukta ve değişik etki derecesinde bulunmaktadır. Murray, ihtiyaçlar hiyerarşisinin kişide görülen en güçlü gereksinme ile başladığını savunmaktadır.

Murray'a göre bütün ihtiyaçlar arasında ilişki olup, birbirleriyle etkileşimleri vardır. Bazen birbirlerine ket vurucu veya engelleyici olabilirler. O zaman birey çatışma içinde kalır ve karar vermek zorunda olur. Bazen birkaç ihtiyaç bir araya gelir, birleşir ve daha kapsamlı tek bir amacı oluşturabilir. Bazen bir ihtiyaç ulaşılamayan bir başka ihtiyaç yerine geçer ve aynı fonksiyonu gösterir. Toplum içindeki itici güçler bireyin ihtiyacını gerçekleştirmesini zorlaştırır veya kolaylaştırır (Yanbastı, 1990, s.201-202).

Her bir ihtiyaca belirgin duygular ya da duygulanım eşlik eder. Bunlar zayıf ya da güçlü, anlık ya da kalıcı da olabilirler. Genellikle varlığını sürdürür ve var olan durumu sonlandırıcı gözlenebilen davranışların (ya da fantezilerin) ortaya çıkmasına yol açarlar (Kartal, 2003, 12).

b) Maslow' a göre ihtiyaçlar: Güdülenme ile ilgili en kapsamlı açıklamalardan birini hümanistik yaklaşımın öncülerinden Abraham Maslow yapmıştır. Maslow'a göre güdülenmenin temelinde ihtiyaçlar vardır.

Bireyin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla harekete geçtiğini belirten Maslow, ihtiyaçları önem sırasına göre sınıflayarak bir ihtiyaçlar hiyerarşisi oluşturmuştur. Ona göre ihtiyaçlar temel ve üst düzey ihtiyaçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bireyler öncelikle ihtiyaçlar hiyerarşisinin alt sıralarındaki temel ihtiyaçları karşılamaya güdülenirler. Alt basamaktaki ihtiyaçlar belirli ölçüde karşılandıktan sonra, birey daha üst sıralarda bulunan ihtiyaçlarını karşılamak için güdülenirler (Küçükahmet ve ark., 2001, 113). Bu açıklamaya göre aç bir öğrenci öncelikle karnını doyurma ihtiyacını yeterince karşıladıktan sonra diğer fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayacak bir etkinlik aramaya başlayacaktır.

Hümanistik psikolojinin önde gelen isimlerinden olan Maslow, güdü ile eş anlamlı olarak temel ihtiyacı; eksikliği hastalığı doğuran, varlığı hastalığa engel olan, sağlanması var olan hastalığı yok eden, sağlıklı kişilerde eksikliği duyulmayan, varlığından hoşlanılan ve eksikliği olan kişinin eğer seçme hakkına sahipse diğer doyumlara yeğlediği ve bilinçli veya bilinçsizce özlem duyduğu şey olarak tanımlamaktadır. İnsan davranışlarında etkili olan en önemli güdülerden biri gelişme güdüsüdür. Maslow' a göre gelişme, temel ihtiyaçların yavaş yavaş doyumu ile ortadan kalkmaları değil, onların daha üstündeki bir seviyede potansiyellerin gerçekleştirilmesidir. Bir başka deyişle, temel ihtiyaçlar konusunda belirgin bir eksiklik göstermeyen bireyler, bu kez kendilerini gerçekleştirme ihtiyacı ile karşılaşmaktadırlar (Bilge, 1990, 24).

Maslow insan güdülerinin bazı yönlerden hayvan güdülerinden farklı olduğunu savunmuş ve insan güdülerini bir piramit gibi birbiri üstüne merdiven basamağı şeklinde çıkan mertebeli bir düzen içinde düşünmüştür. Bu güdü piramidinin temelinde biyolojik (fizyolojik) güdüler, üst katında ise psikolojik güdüler yer alır. Maslow'a göre, temeldeki bir güdünün ihtiyaçları karşılanmadan, birey üst düzeydeki güdülerden etkilenmez. Alt düzeydeki

güdüler doyuma ulaşıncaya birey, üst düzeydeki güdülere hazır hale gelir (Cüceloğlu, 2004, 236).

“Psikolojik ve biyolojik ihtiyaçların isimlendirilmesinde, sınıflandırılmasında Abraham Maslow’un “ihtiyaçlar hiyerarşisi” geniş kabul görmüştür.

1. Fizyolojik İhtiyaçlar: Açlık, susuzluk, yeme, içme gibi yaşamı sürdürmeyi sağlayan ihtiyaçlardır. Fizyolojik ihtiyaçlar bedeninin canlılığını sürdürebilmek için gerekli olan ihtiyaçlardır. Fizyolojik ihtiyaçlar bilinçli olarak kontrol etme girişimlerine kolayca tepki vermezler. Rejim yapmanın bu kadar zor olmasının nedenlerinden biri budur (Butler ve McManus, 1998, 81). Fizyolojik ihtiyaçlar giderilmediğinde organizma üzerinde baskı yaparak, başka güdülerin harekete geçmesini engellerler.

2. Güvenlik İhtiyacı: Birey, kendinin tehlikeden uzak ve güvende olduğundan emin olmak ister. Güvenlik ihtiyacı devamlılık, bağlılık, emniyet, korkutulmamak vb. gibi durumlardan oluşur. Sağlıklı bir insan

herhangi bir tehlike anında bu basamağa geri döner. Maslow bunun gerileme mekanizmasının özel bir biçimi olduğuna inanır.

3. Sevgi ve Ait Olma İhtiyacı: İnsan toplumun bir üyesi olarak kabul edilme ihtiyacıdır. Birey, kabul edilme ihtiyacını tatmin ettikten sonra, kendisi olarak tanınma, kabul edilme arayışına girer.

4. Kendine Saygı Duyma: Birey başkaları tarafından tanınma ve onaylanma ihtiyacıdır. Saygınlık ihtiyacı iki kısımdan meydana gelmiştir. Birincisi, kuvvetli ve yetkili olmak, kendi gücüne ve niteliklerine güvenebilme ihtiyacıdır. İkincisi, takdir, statü ve diğer insanlardan saygı görmeye yönelik ihtiyaktır. Saygı ihtiyacı karşılandığı zaman, bireyin kendine olan güveni artar ve kendisini değerli hisseder. Bu ihtiyaç karşılanmazsa veya yeteri kadar doyurulmazsa birey kendisini aşağılık, değersiz ve güçsüz hisseder.

Bu temel ihtiyaçların genelde farkına varılmaz, çünkü gündelik hayatta şu veya bu şekilde doyurulmuş olurlar. Bu ihtiyaçların diğer bir özelliği, yoksunluk durumunda davranışı yönlendirici olmalarıdır.

5. Bilme-Tanıma İhtiyacı: Bu ihtiyaç insanın anlamlı hale getirme ihtiyacıyla bağlantılandırılabilir. İnsan çevresinde olup biteni bilmek ister. Merak burada temel hareket noktasıdır.

6. Estetik-Entelektüel Eriş İhtiyacı: İnsanlar güzel şeyleri sever, temel ihtiyaçlarından sonra güzelliğe önem vermeye başlar. Birey anlama ve araştırma ihtiyacıdır. Nesne ve olgulardan zevk alma ihtiyacı duyar. Birey kendisini ve çevresini anladıkça, soyut nitelikte olan estetik alanlara yönelmeye başlar, yaratıcılığı gelişir (Ulusoy, 2004, 316).

7. Kendini Gerçekleştirme: Bireyin kendi yeteneklerini sonuna kadar kullanarak istediği yere gelebilme ve hedeflerine ulaşabilme isteği ve çabası olarak tanımlanır (Erden ve Akman, 1996, 236–237).

Birey, kendisinin gerçek güçlerini, ne yapabildiğini, ne yapamadığını anlama ihtiyacıdır. Demokratik bir ortamda, kendi yeteneklerini dolu dolu kullanma, üretme gereğini duyar. Bu ihtiyacın ortaya çıkabilmesi için diğer tüm ihtiyaçların giderilmesi gerekir. Kendini

gerçekleştirme ifadesi burada, bir ihtiyacı kendi başına karşılayabilme, kendi imkânları ve gücüyle yaşayabilme ve bunların her birinin sürekli olarak bireyde bulunması anlamında kullanılmıştır. Maslow'a göre bir birey bütün ihtiyaçlarını karşılamış olsa bile, kendi gerçek doğasını ifade edinceye kadar rahat ve mutlu olamaz (Bacanlı, 2000, 207; Nazlı, 1993, 5).

Bireyin doğuştan getirdiği güçlerinin tecrübe edilebilmesi, fonksiyonel olabilmesi için yukarıdaki tüm ihtiyaçlarının doyurulmasında Maslow sıranın önemli olduğunu belirtmektedir. Bireyin ilk sıradaki ihtiyacı doyurmuş olması, onu bir sonraki ihtiyaca yönlendirir. Ön sıradaki ihtiyaçları doyurulmayan insanların, üst düzeydeki ihtiyaçlarının doyurulmasına ara sıra ulaştıkları sanılmaktadır. Maslow'a göre, eğer birey tüm ihtiyaçlarını aşamalı olarak doyurabilirse, kendini gerçekleştirmesi orta yaşlarda olabilir (Akt. Kartal, 2003, 3).

İhtiyaçlarının uygun bir şekilde karşılanması sonucu birey kendi benliğini değerli bir varlık olarak algılar. Çevresini de değer veren, güvenilir bir çevre olarak değerlendirir (Yavuzer, 2003, 117). Bu hiyerarşi basamaklarının öğretmenler tarafından bilinmesi öğrencilerini güdülemeleri için fayda sağlayacaktır. Kendini gerçekleştirmeye doğru ilerleyen öğrenciler geleceğin dünyasının daha iyi durumlara ulaşmasında yetişen bireyler olacaklardır.

Maslow'un bu hiyerarşine göre öğretmenler öğrencilerini daha iyi tanıyarak, onların hangi güdülerin etkisi altında hareket ettiklerini anlamalarına yardımcı olur. O halde öğretmenler üst düzey ihtiyaçları karşılama çabasında olan öğrenciler için uygun eğitim ortamları düzenleyerek ve gereken rehberliği yaparak onların güdülenmelerini sağlayabilirler.

Modern toplumlarda birçok insan temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen kendilerini mutsuz hissederler ki bu durum insanın psikolojik ihtiyaçlarının önemini göstermektedir (Butler ve McManus, 1998, 83).

Bu ifade edilen ihtiyaç kuramcılarında çeşitli ekollere mensup kuramcılarının ihtiyaç kavramı ile ilgili görüşleri aşağıda açıklanmıştır.

Çeşitli Ekollere Göre İhtiyaçlar

Psikoanalitik yaklaşıma göre davranışların oluşmasında içgüdülerin önemi büyüktür. Özellikle Sigmund Freud içgüdülerin bir listesini çıkarmış ve bunları iki ana başlık altında toplamıştır: Yaşam içgüdü (eros) ve ölüm içgüdü (thanatos) (Dilekmen, 1997, 21). Yaşam içgüdüleri bireysel yaşamın ve insan ırkının sürekliliğini sağlar. Açlık, susuzluk ve cinsellik bu kategoriye girerler. Sigmund Freud davranışların oluşmasında cinsel ihtiyaçların belirleyici rol oynadığını savunmuştur. Yaşam içgüdüünü çalıştıran enerji türüne libido demiştir. Ölüm içgüdüünün önemli bir türü saldırganlık dürtüsüdür. Ona göre saldırganlık, aslında insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin, dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşır ve onlara karşı yıkıcı davranır, çünkü kendini yok etme isteği yaşam içgüdülerinin gücü tarafından engellenmiştir. Yaşam ve ölüm içgüdüleri birbirini etkisiz kılabilir ya da biri diğerinin yerine geçebilir. Örneğin, yeme eyleminde açlık ve yıkıcılık birbirine geçmiştir. Doyum, yiyeceği ısırma, çiğneme ve yutma hareketleriyle sağlanır (Geçtan, 1990, 23–25).

Psikoanalitik yaklaşımın öncüsü sayılan Sigmund Freud'a göre içgüdü, biyolojik uyarılmanın psikolojik anlatımıdır. Yani içgüdü beden ve zihin arasındaki sınır üzerine yerleştirilebilecek bir kavram olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, organizmanın içinden kaynaklanan uyarıların oluşturduğu psikolojik etki sonucu zihin kendisine bağlı bazı organları harekete geçirir. Bir başka deyişle; içgüdüler, fizyolojik ihtiyaçları içeren içsel uyarıların psikolojik görünümü temsilcileridir. Kaynağını aldığı bedensel uyarılmaya ihtiyaç, ihtiyacın psikolojik temsilcisine istek denir (Geçtan, 1990, 23–25). Açlık, fizyolojik yönden beden dokularının besinsiz kalma durumu, psikolojik yönden ise besin maddesi ihtiyacı olarak tanımlanır. İstek, davranışı güdülendirir. İçgüdüler davranışı güdülemekle

kalmaz, aynı zamanda davranışın yönünü de belirler ve belirli bir uyaran için kişinin duyarlılığını artırır.

İnsan davranışlarının içgüdülerle açıklanabileceğini ileri süren Psikoanalitik yaklaşıma tepki olarak geliştirilen yaklaşımlardan davranışçı yaklaşım, dış etmenlere ve çevreye önem vermektedir. İnsan davranışlarının yalnız içgüdülerle açıklanamayacağını, çoğunun öğrenme ürünü olduğunu savunan bu yaklaşım, insanı yaşantıları sonunda beğenmediği davranışlarını, temel ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde değiştirme gücüne sahip bir varlık olarak gördüğünü ileri sürmektedir. Davranışçı psikologlara göre davranışların amacı, dürtülerin oluşturduğu gerilimi azaltmaktır. Onlara göre, başlangıçta açlık, susuzluk gibi birincil fizyolojik dürtüler bireyi davranışa yönlendirmektedir. Zamanla öğrenme yoluyla kazanılan başarıma, sevilme gibi toplumsal güdülerde davranışların nedeni olmaktadır. Gerilimi azaltmada başarılı olan davranışların ileride yinelenme olasılığı artmaktadır (Bilge, 1990, 21).

Sonuç ve Öneriler

İlgili literatür incelendiğinde görülmüştür ki psikolojik ihtiyaçların bilinmesi ve karşılanması birey için önemli bir etkiye sahiptir. Eğitim-öğretim sürecinde öğretmenler öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarını gidererek daha kaliteli bir öğretim ortamı ve bunun sonucunda daha kaliteli insanlar yetiştirebilirler. Bu yönüyle öğretmenlerin şu noktalara dikkat etmelerinde yarar vardır:

Öğrencilerin aç, uykusuz, yorgun; sınıf ortamının rahatsız ve soğuk olduğu durumlarda öğrencilerin dersi takip etmeleri beklenemez. Öğretmenler öğretime geçmeden önce öğrencilerin temel ihtiyaçlarının yeteri kadar giderilmiş olduğundan emin olmalıdırlar.

Korku ve kaygı öğrencilerin güvensizlik duymalarına sebep olur. Öğretmen sınıfı güvenli bir yer haline getirmeli, başarı objektif olarak değerlendirilmeli, sınıfta uyulması gereken kurallar öğretmen ve öğrenciler

tarafından bilinmelidir. Öğrenciler güven içinde oldukları zaman dersi verimli şekilde takip edebilirler.

Okulda öğrenci, öğretmeni ve arkadaşları tarafından benimsenmeli, öğrenciye sınıfın bir parçası olduğu hissettirilmelidir. Bunu yapabilmek için öğretmen her öğrenciyi ayrı bir birey olarak görmelidir. Öğrencilerin birbirleriyle iyi ilişkiler kurmalarını, birbirlerini sevmelerini sağlamalıdır.

Öğrenciler arkadaşlarının kendilerine saygı duymasını ve yetenekleri ile niteliklerinin arkadaşları tarafından takdir edilmesini ister. Öğretmenler öğrencilerin yeteneklerini bilerek, onların yeteneklerini ve olumlu davranışlarını ödüllendirmelidir. Öğrencilerin başarılı olacakları ortamlar hazırlanmalıdır.

Öğretmenler öğrencilerinde merak uyandırarak ihtiyaçlarını ateşleyebilirler.

Öğretmenler öğrencilerinin ihtiyaçlarını yeterince tanımalı gidermeye çalışmalıdırlar.

Dürtüler fizyolojik ihtiyaçların belirlenmesinde önemli bir rol oynarken, konulan hedefler psikolojik ihtiyaçların belirlenmesinde daha etkilidir. Hedef belirlemek psikolojik ihtiyaçları gidermede performansı artırdığından dolayı öğretmenler öğrencilerin hedeflerini belirlerken onların psikolojik ihtiyaçlarına göre hedef seçmelerinde yardımcı olmalarında yarar vardır.

Öğrencilerin içinde bulunduğu aile ortamı ve kültürel değerleri, hangi düzeydeki ihtiyaçların davranışlarda daha belirgin ve baskın bir rol oynayacağını belirler. Bu nedenle, öğretmenler öğrencilerinin ailelerini ve yaşadığı kültürün özelliklerini ne kadar iyi tanırlarsa öğrencilerinin davranışlarını yönlendirmede o kadar etkili olurlar.

Dersler öğrencilerin ihtiyaçlarını giderecek şekilde organize edilirse, öğrencilerin derse aktif katılımı daha fazla olacaktır. Ancak bunu her bir öğrenciye göre düzenlemede zorluklar olabilir. Yinede öğretmen bireysel etkinlikleri içeren çalışmalarda bunu yapabilir.

İnsan sadece suya, gıdaya değil, anlaşılmaya, güvenmeye, güvenilmeye, paylaşmaya da ihtiyaç duyar. Bu nedenle psikolojik ihtiyaçlar hayatın içinde önemli etkiye sahip yapı taşlarıdır. Hiçbir şeye ihtiyaç duymamak, istememek yaşamamak anlamına gelir. Yaşadığını hisseden insan, ihtiyaçlarından kopamaz (Kartal, 2003, 1–2). İnsan ancak ihtiyaçlarını giderebildiği sürece sağlıklı bir yaşam sürebilir, insan olmanın farkına varabilir.

Öğrencilerin istenilen şekilde yetiştirilmesi öncelikle psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Bu gerçekler dikkate alınarak öğretimin düzenlenmesinde yarar vardır.

Kaynakça

- Acat, M. Bahattin ve Yenilmez, Kürşat (2004). “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Motivasyon (Güdülenme) Düzeyleri ve Sorunları”, **XII. Eğitim Bilimleri Kongresi, Cilt I.**
- Aydın, Ayhan (2000). **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Alfa Yayınları, (2. Baskı), İstanbul.
- Bacanlı, Hasan (2000). **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yay., (3. Baskı), Ankara.
- Baymur, Feriha (1994). **Genel Psikoloji**, İnkılâp Kitabevi, (11. Baskı), İstanbul.
- Bilge, Filiz (1990). **Sporcuların Psikolojik İhtiyaçları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Budak, Selçuk (2003). **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Butler, Gillian ve McManus, Freda (1998). **Psikolojinin ABC’si**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, Doğan (2004). **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, (13. Basım), İstanbul.
- Dilekmen, Mücahit (1986). **Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

- (1997). "Lise Öğrencilerinin Psikolojik Gerekseim Örüntüleri", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:4, Erzurum.
- (2005). **Psikolojik Gerekseimler**, Araştırma Yayınları, Ankara.
- Erden, Münire ve Akman, Yasemin (1996). **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme**, Arkadaş Yayınevi, (III. Baskı), Ankara.
- Erkuş, Adnan (1994). **Psikoloji Terimleri Sözlüğü**, Doruk Yayınları, (II. Baskı), Ankara.
- Geçtan, Engin (1990) **Psikanaliz ve Sonrası**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kartal, Mehmet (2003). **Polis Okulu Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Köknel, Özcan (1982). **Kişilik**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Küçükahmet, Leyla, ve Ark. (2001) **Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar**, Nobel Yayın Dağıtım, (2. Baskı), Ankara.
- Nazlı, Serap (1993). **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları İle Mesleki İlgi Alanları Arasındaki İlişki**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Oksal, Aynur (1986). **Davranışlarımızın Kaynakları: Güdüler. Davranış Bilimleri 1**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:144, Ankara.
- Özbyay, Yaşar (2004). **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Öğreti Yayınları, (5. Baskı), Ankara.
- Özkalp, Enver (1998). **Davranış Bilimlerine Giriş**, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Ulusoy, Ayten (2004). **Gelişim ve Öğrenme**, Anı Yayıncılık, (3. Baskı), Ankara.
- Ülgen, Gülten (1997). **Eğitim Psikolojisi**, Alkım Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul.
- Yanbaste, Gülgün (1990). **Kişilik Kuramları**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Yavuzer, Haluk (2003). **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, Remzi Kitabevi, (16. Basım), İstanbul.